FINSK TIDSKRIFT

KULTUR – EKONOMI – POLITIK

MARIE-CHRISTINE SKUNCKE	Om nödvändigheten av tvärvetenskap: erfarenheter från 1700-talsforskningen
ANNE ERIKSEN	Tradisjonsvitenskap mellom språk og samfunn
SVERKER SÖRLIN	Kvalitet i humaniora
HENRIK WILLIAMS	Runinskrifter och tvärvetenskap
MIKA HIETANEN	Retoriken vid Finlands universitet

GRANSKAREN

Dan Egonsson	Filosofi om smuts
Martin Lodenius	Krigets ekologi
Lennart J. Lundqvist	Om miljövårdens institutionalisering i Finland
John Smeds	"What are the roots that clutch, What branches grow out of this stony rubbish?"

HÄFTE 9-10/2007

Runinskrifter och tvärvetenskap

Henrik Williams

I egenskap av språkhistoriker har jag specialiserat mig på de vikingatida runstenarnas texter. Det rör sig om bara knappt 3 000 inskrifter, de allra flesta mycket korta. Spridningen i Norden är ojämn, med en koncentration till Mälardalen. Totalt omfattar texterna på dem inte ens 30 000 löpord, ett t.o.m. i historiska sammanhang ytterst obetydligt källmaterial. Men runstensinskrifterna är å andra sidan fullständigt unika och oumbärliga som källmaterial till vår kunskap om perioden ca 750–1150. Det rör sig nämligen i de flesta fall om originaldokument, något ytterst ovanligt från så gammal tid. Och dessutom har vi här skrifter på folkspråket, producerade av nordborna själva, inte några urkunder som har professionella, många gånger utlandsfödda latinskribenter som upphovsmän.

Sammantaget utgör därför runstenarna en ovärderlig källa till kunskap om livet under vikingatiden. Vi får genom dem insyn i den intellektuella kulturen, mentaliteterna och samhället. Texterna vittnar om det legala systemet, namngivningsseder, de religiösa föreställningarna och praktiska uttryck, begravningstraditioner, arvsbestämmelser och den litterära smaken. Även för tidig bebyggelsehistoria och genusvetenskap är runristningar avgörande.

Det vikingatida samhället var muntligt liksom i princip alla andra samhällen under samma period. Det innebär att kulturen traderades muntligt och att legal kraft inte uppnåddes genom att skriftfästas. Men det finns alltså runskrift i detta muntliga samhälle. De som ristar in dessa texter i sten har inga avancerade studier i skrivkonsten bakom sig, inte heller finns det några absoluta stavningsregler. Detta är ett idealiskt läge för den som vill komma åt exempelvis talspråksformer genom ett skriftligt medium, men också stilistisk, regional, kronologisk och annan variation avslöjas.

En runforskare, eller runolog, har till uppgift att avkoda runorna, tyda och översätta inskriften samt förklara vad den har att säga om språket och kulturen, men också ta hänsyn till vad dessa senare faktorer har för betydelse vid analysen av runtexten. För andra vetenskapliga inriktningar är ett tvärvetenskapligt förhållningssätt i viss mån valfritt; för runforskningen är det en nödvändighet. Den som sysslar med nordiska texter som är mellan 500 och 2000 år gamla kan inte nöja sig med att vara renodlad språkvetare: Lingvistiken blir snarast bara ytterligare ett hjälpredskap i utforskningen av vad en viss text *betyder*. Som runolog ser jag mig därför i första hand som texttolkare, eller med en annan teckning, som runfilolog. Min uppgift är att fastställa dels vilket eller vilka sätt en runristning kan tolkas på rent språkligt, dels hur kontexten både influerar denna text och influeras därav, d.v.s. hur påverkas förståelsen av en inskrift med runor av det vi vet om det omgivande samhället och vilka upplysningar om detta samhälle får vi genom runtexten?

Denna artikel är ett konkret exempel på varför runforskare måste arbeta tvärvetenskapligt för att i vissa extremfall ens kunna förstå den inskrift som skall tolkas, men också på vad tolkningen av en runristning kan bidra med till förståelsen av det fornnordiska samhället. Jag anser också att teori ofta uppstår ur empiriska behov, ett teoretiskt angreppssätt är inte sällan nödvändigt för att utvinna mesta möjliga information ur en källa.

Som exempel har jag valt en svensk runsten från vikingatiden (se bild), rest på vad som verkar vara ursprunglig plats i Lids socken i Södermanland, knappt 80 kilometer sydväst om Stockholm. Runstenen (som brukar refereras till som Sö 133) står ett hundratal meter öster om gården Väringe, och den ser vid första anblicken kanske ut som vilken annan runsten som helst, om än mycket blygsam vad avser textens längd, runslingans utformning och monumentets proportioner; det är också bara ca 1,3 meter högt och en halvmeter brett.

Den ende som egentligen har intresserat sig för runstenen vid Väringe är Erik Brate, i samband med att han gav ut första delen av Södermanlands runinskrifter. Han läser och översätter (i SRI 3:100) inskriften på följande sätt (likamedtecknen anger ligaturer):

x aiti x ris x isn : a=þis iR a=ta isbiun x hiu

Översättning: aiti reste denna sten efter ata. Åsbjörn högg.

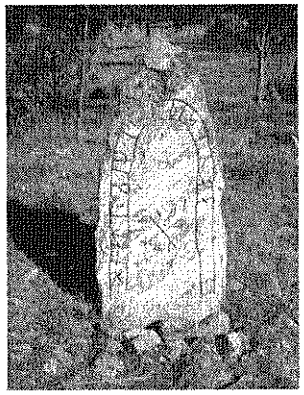

Runstenen vid Väringe (Sö 133). Efter foto 1993 av Thorgunn Snædal, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Om läsningen skriver Brate (a.st.): "*Inskriften är avfattad i en lönnskrift, som i slingan huvudsakligen synes utgöra förkortning och omställning, och därjämte finns en korsformig binderuna på stenens mittyta.*"

Men när Elias Wessén senare i Södermanlands runinskrifter (i a.a. s. 399) kommenterade Väringestenen avfärdade han den på följande sätt: "*Ingen riktig runsten; inskriften har ej språklig innebörd. Utan tvivel en av en icke runkunnig person gjord efterbildning av en runsten av samma typ som Sö 140. Flera runtyper är missbildade på ett sätt som man aldrig finner på verkliga runstenar.*" Wessén är den kanske allra störste runologen genom tiderna, i alla fall i Sverige, och hans dom väger tungt. Efter den har också Väringestenen tilldragit sig mycket litet uppmärksamhet och det råder enighet om att Väringestenen inte är genuin. Är alltså Väringestenen oäkta och kan den därmed inte alls bidra till vår kunskap om vikingatida språk och samhälle? Det

är här en tvärvetenskaplig infallsvinkel blir nödvändig för att sätta oss på rätt spår.

Till skillnad från de flesta andra skriftliga dokument är runstenarna samtidigt fornminnen, och som sådana upptas de i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Här framkommer att Väringestenen inte är isolerad utifrån ett forntida landskapsperspektiv, den ingår tvärt om i en miljö av många och intressanta fornlämningar. Bara några tiotal meter därifrån ligger t.ex. ett gravfält av yngre järnålderstyp, precis den fornlämningsmiljö som man skulle kunna förvänta sig för en vikingatida runsten. Som tur är har just denna miljö analyserats i detalj av arkeologen Mats G. Larsson i hans undersökning av forntida bebyggelser i Mellansverige (1997). Där (s. 135 ff.) framgår att Väringe i äldre tid ingick som en skatteutjord under Stora Lundby, en bebyggelseenhet norr om sjön Glottran med flera gravfält, varav ett varit stort och även innehållit en s.k. skeppssättning och en monumental hög samt en av landskapets mest spännande runstenar. Denna korsmärkta sten (Sö 131) bär en lång (100 runor) minnesinskrift som avslutas med en dikt efter en man som dött i Särkland tillsammans med vikingahövdingen Ingvar den vittfarne, berömd från ett tjugutal runstenar och en fornisländsk saga. Stora Lundby måste enligt Larsson (s. 139) "*haft en hög status ännu under forntidens slutskede*".

Väringe skulle kunna verka som en obetydlig avsöndring i relativt sen tid till Stora Lundby. Namnet *Väringe* är belagt så sent som i mitten av 1500-talet (Janzon 2001:40), och 1575 registreras gården enligt Larsson (1997:138) som ett nybygge. Han verkar (a.st.) också räkna med att själva ortnamnet är ungt. Ändå förhåller sig saken på ett helt annat sätt. Den tydliga bilden med fornlämningar i Väringe tyder på att "*[d]en äldsta bebyggelsen runt Glottran förfaller av såväl fornlämningstal som gravtyper att döma vara Väringe*" (a.st.). Under yngre järnålder har övriga bebyggelser norr om sjön etablerats (s. 139), redan tidigt under samma period har troligtvis Stora Lundby avsöndrats från Väringe (s. 138) och enligt min bedömning har tydligen gårdens primära bebyggelse flyttats från det sistnämnda till det förstnämnda.

Det visar sig alltså att Väringe inte alls är en sen, sekundär och obetydlig bebyggelse där man kunde vänta sig att finna en undermålig, ev. oäkta runsten. Istället är gården kärnan för en hel liten bygd och uppenbarligen mycket gammal. Även om ortnamnet är belagt sent i officiella dokument är det inte heller ungt utan tvärtom uråldrigt. *Väringe* är nämligen det äldsta norr om Glottran och kommer i själva verket från det ursprungliga namnet på denna sjö (Strandberg 2006). Platsens primära betydelse stärks genom detta.

Det hade varit intressant att se vad Mats G. Larsson hade gjort med denna senare information, som så utmärkt väl passar ihop med hans slutsatser. Det hade också varit spännande att se hur han skulle ha länkat in Väringestenen i beviskedjan, men det blev inte aktuellt eftersom han litade på Elias Wesséns omdöme. "*Sö 133 på Väringe ägor bedöms av samme forskare som en oäkta efterapning och tas därför ej med i denna undersökning*", skriver Larsson (1997:138).

Väringestenen står alltså på en urgammal bebyggelseenhet och den ger ett ålderdomligt intryck. Eftersom det är Elias Wessén med sin auktoritet som först har dömt ut monumentet finns det skäl att återvända till hans kommentarer, vilka trots sin korthet ger upphov till en hel rad frågor: Hur definieras en "riktig runsten", hur avgränsar man denna kategori och i vilka avseenden misslyckas Väringestenen att kvalificera sig som ingående däri? Är "språklig innebörd" ett absolut begrepp, d.v.s. måste en inskrift vara fullkomligt begriplig för att den skall anses ha betydelse eller anser Wessén att Väringestenen fullständigt saknar sådan? Vad betyder det att vara "icke runkunnig": att inte kunna både läsa och skriva runtecken av gängse utformning och efter etablerade skriftmönster?

Forskarna synes vackla mellan olika positioner av växande skepsis mot Väringestenen. Wessén och MacLeod gav upp i sina tolkningsförsök, eller rättare sagt de gav aldrig ens runristningen en chans. Ändå är det uppenbart att Brate har lyckats identifiera den grundläggande minnesformeln: "*X reste denna sten efter Y*". Det går också ganska lätt att tolka inskriftens personnamn genom att identifiera dem med två i fornnordiska språk belagda mansnamn. För **aiti** rör det sig rimligen

om *Ætti* och för **a=ta** om en böjd form av *Atti*. Båda namnen är kända från andra runstenar (NRL s. 23 m. litt.).

Det visar sig alltså att Väringestenen tämligen lätt låter sig tydas som en reguljär vikingatida runinskrift, och jag förmodar att det samma gällde för samtida läsare, även om runkrysset kanske trotsade också deras tolkningsförmåga. Allt som behövs är litet god vilja. Detta föranleder två frågor: varför har tidigare runologer misslyckats och vad är så speciellt med Väringestenen.

Den första frågan är rätt lätt att besvara; det handlar helt enkelt om oförmåga i äldsta tid och om fördomar i nyare. Den förenande länken är Väringestenens avvikande utformning, d.v.s. det faktum att runristningen inte uppfyller de förväntningar som runologerna ställer på den eftersom den inte ser ut som alla andra.

Numera finns det en humanistisk och samhällsvetenskaplig teori inriktad på att studera det avvikande, s.k. queerteori. Denna teori utvecklades ursprungligen för att appliceras på könsmönster och sexuellt beteende som konventionellt sett uppfattades som så avvikande att det inte hade någon plats inom gängse definitioner. Gränserna förskjuts ständigt, och det som förut uppfattades som stående utanför samhället etablerade normer inlemmas successivt däri (http://www.colorado.edu/English/ENGL2012Klages/queertheory.html; nerladdat 2005.01.12.):

> *Queer theory [...] studies [...] anything that falls into normative and deviant categories [---]. Queer theory concerns [...] with the normative behaviors and identities which define what is "queer" (by being their binary opposites). Thus queer theory expands the scope of its analysis to all kinds of behaviors [...].*

Queerteori har alltså kommit att tillämpas på företeelser som har definierats som avvikande och utgör därmed en kritik av själva begreppen 'normalt' och 'onormalt'. På sistone har på svensk botten efter norskt mönster lanserats termen *skeivt*, delvis för att ta fasta på denna utvidgade, inte bara sexuella inriktning (Heggestad & al. 2005:3):

> *[Vi har] valt att knyta an till queer-begreppet eftersom vi tror att de insikter som det förmedlat har ett brett användningsområde och kan vidgas till att omfatta även andra slags normbrott än de som bryter mot det utpräglat heteronormativa. För detta utvidgade queer-begrepp använder vi termen skev.*

I det citerade arbetet uppmärksammas hur texter kan läsas "skevt"; i föreliggande undersökning är jag dels intresserad av att utifrån det aktuella begreppet studera hur runologerna påverkas i sin tolkning av en skev runtext, dels vad som kan tillföras till kunskapen om denna text. Den metodiska fördelen med att använda skevbegreppet är dess konstruktivitet. Istället för att såsom Elias Wessén utdefiniera ett antal runtexter, och därmed lämna dem i ett limbo, fogas alla runristningar in i ett sammanhang, i detta fall skriftlighetsrelaterat. Domen över ristaren i Väringe anser jag har varit alltför hård med tanke på att han faktiskt lyckades framföra vad han hade att säga, d.v.s. hans text uppfyllde åtminstone sitt rent kommunikativa syfte.

Intressant nog finns det flera ledtrådar i runristningen som borde ha satt tidigare forskare på rätt spår. Runologiskt är närvaron av två s.k. bindrunor när två runtecken kombinerats anmärkningsvärd och suggestiv. I bägge fallen utgörs de av rättningar som tyder på viss omsorg och en strävan efter att göra sig förstådd.

Intressant nog finns det flera ledtrådar i runristningen som borde ha satt tidigare forskare på rätt spår. Runologiskt är närvaron av två s.k. bindrunor när två runtecken kombinerats anmärkningsvärd och suggestiv. I bägge fallen utgörs de av rättningar som tyder på viss omsorg och en strävan efter att göra sig förstådd. Befintligheten av bindrunor

tyder på en meningsgivande inskrift eftersom de framförallt är resultatet av medvetna rättelser och inte ett tecken på bristande kvalitet, ej heller utmärkande för nonensinskrifter i allmänhet (MacLeod 2002: 147 f., 297).

Kanske har blandningen av till synes undermålig ortografi och högambitionsmarkörer som bindrunor och ett runkryss bidragit till runologernas förvirring och försämrat deras tolkningsförutsättningar. Väringestenen är avvikande och den konventionella runstensekvationen underlättas betydligt om monument av denna typ helt enkelt döms ut så att man inte behöver ta hänsyn till dem. Men i skevteoretisk synvinkel måste vi fråga oss vilken plats i runstenssystemet en ristning som den på Väringestenen intar. Mindy MacLeod (a.a. s. 146) spekulerar om orsaken till nonsensinskrifternas existens. Hon beskriver bl.a. Väringestenen som försök av illitterata ristare att imitera "riktiga" runtexter och hon betvivlar att vi någonsin kommer att kunna avgöra vad som motiverade sådana ristare att ödsla tid och kraft på att skapa till synes oförståeliga inskrifter.

Denna uppgivna attityd kan inte leda till några konstruktiva resultat. För det första hade inte alla runristare samma förutsättningar, vare sig utbildningsmässigt, begåvningsmässigt eller materiellt. För det andra säger oss just det faktum att inte så få ristare "slösat" tid och kraft på att producera rena nonsensinskrifter och, i större utsträckning, mindre nöjaktiga runtexter att de ansåg besväret mödan värd. Drivkraften bakom nonsensinskrifter är inte heller så svår att gissa sig till: det bör handla om manifestationsbehovet. För att välja en modern parallell finns det uppenbarligen en marknad för falska Rolexklockor, även om de fungerar sämre än originalet eller kanske t.o.m. inte alls. Att kunna skylta med ett objekt som av fåkunniga kan förväxlas med äkta vara motiverar utlägget av en summa pengar, om än förmodligen alltid en lägre dylik än vad originalet betingar.

Två grupper kan tänkas nöja sig med sekunda vara. Det gäller för det första de människor som inte har tillgång till prima kvalitet, och i runstenssammanhang bör detta gälla befolkningen i perifera områden där en kompetens runstensristare kanske inte var så lätt att få tag på.

För det andra bör människor med begränsade resurser ha varit mer hänvisade till anskaffandet av undermåliga produkter. Inte så sällan sammanfaller självklart dessa båda grupper: Den som bor perifert i bygden kan ha sämre ekonomiska förutsättningar. Den gemensamma faktorn är i vilket fall den socioekonomiska, d.v.s. sociala. Jag betvivlar att höginkomsttagare köper Rolex-kopior eftersom de dels har valfriheten att köpa den autentiska kronometern, dels löper betydligt större risk att avslöjas av dem de umgås med. Den som har fattig utsätter sig sannolikt inte för samma sociala fara och har dessutom knappast möjlighet att välja. Det handlar sammantaget om kontakt och därmed tillgång till ett fenomen och tillfälle att göra jämförelser.

Överfört på Väringestenens kontext är det uppenbart att perifert läge inte bör vara förklaringen till inskriftens onöjaktiga ortografi, ristningens osäkra intryck och monumentets föga imponerande dimensioner. Väringestenen är placerat mitt i ett runstensområde och alldeles i närheten finns t.ex. högstatusstenen vid Stora Lundby. Allting pekar istället på resursbrist. Beställaren Ätte var mindre bemedlad och tillhörde förmodligen det lägsta av de sociala lager som alls kunde göra anspråk på att resa runstenar. Själva namnen på runstenen bekräftar detta intryck. *Atte* och *Ätte* är båda kortnamn, men inga vanliga förkortningar som *Gunna* och *Tobbe*, vilka utgår från vanliga namn, utan utgör s.k. lallnamn typiska för bl.a. barnspråk. Förhållandet mellan Atte och Ätte framgår visserligen inte men de båda männen ingår säkert i samma familj och uppvisa liknande namnbildning. Jag tror inte att det inte är en händelse att förhållandevis informella namnformer dyker upp på ett runmonument av så uttalat låg kvalitet. Detta tyder också på att namnbärarna inte tillhörde de rikare skikten i samhället. Att namnens karaktär verkligen varierade i olika socioekonomiska grupper har också antagits av Elias Wessén (i SRI 7). Det gäller här inte en jämförelse mellan monument av olika kvalitetsnivå utan bara namnmiljöer (s. 427) där namn som *Anund*, *Erik*, *Håkon*, *Ingvar*, *Ragnar*, *Ragnhild* på en sten kan på en annan motsvaras av *Djärv*, *Orökja*, *Vige*, *Joger*, *Gerhjälm*, *Sven*. Wessén skriver (a.st.): "*Olikheten är högst påfallande, och den torde finna sin sannolikaste förklaring*

i olika sociala miljö. Om de senare äro typiska bondenamn, höra de förra hemma bland stormän och hövdingar." *Ätte* och *Atte* tillhör varken namn typiska för bönder eller stormän. Namnen tillsammans med runristningens låga kvalitet samt runstenens föga imponerande storlek och dess placering i ett forntida bebyggelsesammanhang ger oss anledning att fråga: Vem var Ätte och varför reste han Väringestenen efter Atte?

Återigen är det tvärvetenskapen som ger oss ledtråden. Mats G. Larsson (1997:178) diskuterar i sitt tidigare nämnda arbete varför vissa forntida bebyggelser har en högre status än andra. Skillnader i storlek räcker inte som förklaring. Larsson (a.st.) menar att social status istället kan knytas till begreppet *óðal* 'odaljord':

> *I det tidigmedeltida nordiska samhället [...] har såväl individens ställning i samhället som hans äganderätt till jord varit knuten till hur många generationer tillbaka i tiden hans förfäder har kunnat hävda en viss social ställning. En frigiven träls efterkommande blev således enligt Frostatingslagen (IX 10) helt fria från avhängighetsförhållande till den forne ägaren först efter att han kunde räkna upp fyra fria förfäder tillbaka i tiden och själv var den femte. Och för att jord skulle betraktas som óðal krävdes enligt Hulatingslagen (266) att fem generationer förfäder som hade ägt gården skulle uppräknas tillsammans med de sjätte, vilken innehade jorden som både egendom och odal.*

Den odalborne hade dubbelt så hög status som andra bönder och fyrdubbelt högre än frigivna trälar. I svenska runskrifter förekommer i flera fall omnämnandet av släktled ända upp till sju generationer långa. Larsson (s. 179) ansluter sig till Torun Zachrisson som har visat att vikingatida gravskick tyder på betydelsen av odaljorden och vikten av att manifestera den under denna period samt runstenarnas roll däri.

I Stora Lundbys fall manifesterar en högstatusfamilj sig i två generationer genom sin runsten (se ovan). Vid denna tid hade Väringe intagit en sekundär status som bebyggelse, men fortfarande var gårdarna intimt kopplade till varandra. Det låter sig inte bevisas, men det vore fullt möjligt om Väringe eller delar därav uppläts till någon som utflyttat från Stora Lundby. Larsson nämner intressant nog frigivna trälar i fortsatt avhängighetsförhållande. Kan runstenen vid Väringe förklaras i detta ljus?

Under vikingatiden fanns många nyanser i trälbegreppet, alltifrån "högstatustjänare" som bryten till de mest ofria trälarna sysselsatta med tungt utomhusarbete. Även bland dem som blev frigivna fanns olika grader av oavhängighet. Högst verkar *leysingar* stå och därunder *frjálsgjafar* (KL 10:521). De sistnämnda har inte fullgjort det s.k. frälsesölet, förenat med betydande kostnader, och har fortsatta, både ekonomiska och andra plikter mot den forne husbonden; i vissa fall kan det dröja upp till åtta generationer innan de räknades som ättborna och uppnådde full arvsrätt (sp. 525 ff.). I vilket fall måste den frigivne etablera hur många fria generationer han vill åberopa.

Det är uppenbart att Väringestenen passar väl in i detta scenario. Runstens yttre attribut, dess namnskick och ristningens låga kvalitet ger alla intryck av att dess beställare tillhörde en socioekonomiskt fattig grupp. Runstenens placering på en utjord stämmer väl med hypotesen om varför och av vem den restes. Det spännande är att vi här får inblick i ett tidigt stadium av socialt klättrande och att Väringestenen bidrar till att nyansera bilden av vikingatidens runmonument. Inte bara storbönder och vikingahövdingar omnämns utan också de som tog sina första steg som fria människor.

"*The medium is the message*" skrev massmedieteoretikern Marshall McLuhan. Historikern Birgit Sawyer (1991:97) skriver: "*To raise a stone was to raise a claim.*" Även de frigivna ville göra anspråk på en plats i samhället och gjorde det genom att manifestera dessa anspråk genom det mest effektiva mediet perioden erbjöd: runstenen.

Runstensresaren Ätte var nog varken rik eller mäktig, men till skillnad från de flesta andra av sina samtida har han lyckats få sitt namn att gå till eftervärlden jämte namnet på släktingen(?) Atte. Ätte lyckades därmed med syftet att både manifestera och kommunicera och det monument han initierade utgör därför trots vad Elias Wessén påstår verkligen en riktig runsten med språklig innebörd. Den ger dessutom genom sin inskrift, ornamentik och placering unik information om en marginaliserad grupp i samhället som har varit mycket litet synlig i tidigare forskning. Väringestenen är därmed minst av allt värdelös, tvärtom.

För att kunna tolka Väringestenens runinskrift har det krävts ett tvärvetenskapligt angreppssätt. Inte ens den framstående Elias Wessén lyckades göra det med enbart runologiska metoder. Men genom att dra in historia, arkeologi, queerforskning, topolingvistik och bosättningshistoria kan en texttolkning uppnås och denna i sin tur bidra till vår kunskap om det fornnordiska samhället.

Litteratur

Heggestad, Eva, Karlsson, Maria & Williams, Anna, 2005: Inledning. I: *Tidskrift för litteraturvetenskap* 34:3.

Janzon, Kaj, 2001: *Byar, gårdar och jordägare i Rönö härad under medeltiden och fram till ca 1575*. En rapport från Det medeltida Sverige. (Rapport 2001:1.) Stockholm.

KL = Kulturhistoriskt lexikon från nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid 1–22. Malmö. 1956–78.

Larsson, Mats G., 1997: *Från stormannagård till bondby. En studie av mellansvensk bebyggelseutveckling från äldre järnålder till medeltid.* (Acta archaeologica Lundensia. Series in 8 26.) Lund.

MacLeod, Mindy, 2002: *Bind-runes. An Investigation of Ligatures in Runic Epigraphy*. (Runrön 15.) Uppsala.

NRL= Nordiskt runnamnlexikon, utarbetat av Lena Peterson. Fjärde, reviderade versionen med tillägg av frekvenstabeller och finalalfabetisk namnlista, februari 2002. Uppsala. (http://www.sofi.se/SOFIU/runlex/)

Sawyer, Birgit, 1991: Viking-Age Rune-Stones as a Crisis Symptom. I: *Norwegian Archaeological Review* 24.

SRI = Sveriges runinskrifter. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1–. 1900 ff. Stockholm.

Strandberg, Svante, 2006: Väringe i Lid. I: Saga och Sed.

FINSK TIDSKRIFT

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2007
T. 261–262

UTGIVARE

Föreningen Granskaren rf. Åbo
ordf. Christer Kuvaja, sekr. Marko Joas, kassör Marina Hamberg,
medlemmar Maria Ackrén, Katja Hellman, Mikael Lindfelt, Peter Nynäs

REDAKTION

Peter Nynäs
ansvarig huvudredaktör

Nina Kivinen
redaktionssekreterare

REDAKTIONSRÅD

Göran von Bonsdorff, Boris Isomaa, Bengt Kristensson Uggla, Tage Kurtén,
Steve Lindberg, Bodil Lindfors, Tom Lönnroth, Janina Orlov, Bo Pettersson,
Nils Erik Villstrand, Ulrika Wolf-Knuts, Ann-Catrin Östman

Prenumeration kan ske genom redaktionen.
Prenumerationspriset för år 2007 är 35 € och 20 € för studerande.
Utländska prenumeranter 45 €.

Manuskript och recensionslitteratur sändes till redaktionen.
Manuskript får helst sändas per e-post (PC, helst Word-dokument).
Artikel får omfatta ca 20 000 tecken (ca 10 ss) och recension ca 6 000 tecken (ca 3 ss).
För ickebeställt material ansvaras inte.

Postadress: Finsk Tidskrift, Åbo Akademi, Kulturhuset,
Fabriksgatan 7, 20500 Åbo, Finland.
E-post: finsktidskrift@abo.fi eller peter.nynas@abo.fi eller nina.kivinen@abo.fi.
Telefon: huvudredaktör 040-5873 187, redaktionssekreterare 040-5790 242.
www.abo.fi/org/finsk_tidskrift/
ISSN 0015-248X